

KAROLINA KURYŚ-SZYNCCEL, BARBARA JANKOWIAK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

ZWIĄZKI INTYMNE JAKO AUTORSKIE PROJEKTY ŻYCIA - PRÓBA KONCEPTUALIZACJI PONOWOCZESNYCH WZORCÓW RELACJI

ABSTRACT. Kuryś-Szyncel Karolina, Jankowiak Barbara, *Związki intymne jako autorskie projekty życia – próba konceptualizacji ponowoczesnych wzorców relacji* [Intimate Relationships as Personal Life Projects – an Attempt to Conceptualize Post-modern Relationship Patterns]. *Studia Edukacyjne* nr 37, 2015, Poznań 2015, pp. 257-273. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2967-4. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2015.37.15

Today's reality requires an individual to respond creatively to the challenges of the changing world and a liquid reality. Nonconformism and individualism are socially promoted. Still, many people want to live in an intimate relationship with a person close to them. There are visible changes of the individual life and anticipations about intimate relationships. Modern studies describe a lot of alternatives to the heterosexual marriage. The test results relating to the formal structure of compounds in the vast majority show no difference in the quality and durability of various forms of relationships. There is no in-depth analysis of the informal of relationship's structure. In this article, it was assumed that an intimate relationship is a kind of life project through which people struggle with post-modern social reality. Via intimate relationships, partners can enhance personal creative potential and more creatively confront the events of life and face the challenges posed by developmental and life tasks. The theoretical analyses indicate the need to examine contemporary patterns of relationships. Perhaps those patterns will provide adequate socialization patterns. It was assumed that the relationship pattern includes: characteristics of partners, characteristic of the features of the formal and informal structure.

Key words: intimate relationships, project of life, subjectivity, relations patterns

Wprowadzenie

Współczesny człowiek pozostaje w konflikcie między autokreacją a konformizmem. Doświadcza ponadto dylematu w związku ze świadomym

i planowanym decydowaniem o własnym życiu a płynnością i przypadkowością (regulowaną przez zmienność sytuacji) wyborów jakich dokonuje. Mimo że ponowoczesna rzeczywistość promuje niezależność i autentyczność oraz zachęca do indywidualistycznych, nastawionych hedonistycznie postaw i zachowań, to jednak nadal większość ludzi pozostając w swej naturze istotami społecznymi, dąży do bycia z innymi, do tworzenia relacji i związków, także tych bliskich, intymnych. Powstają zatem pytania: Czy bycie w związku z drugą osobą jest wyrazem autokreacji czy przejawem konformizmu? Czy bycie w trwałym intymnym związku w dobie ponowoczesności stanowi zagrożenie dla autentyczności i niezależności osobistej partnerów?

Problematyka tworzenia i trwania w bliskich związkach intymnych niesie ze sobą szereg pytań i wątpliwości, które dotyczą w równym stopniu badaczy i analityków zainteresowanych rekonstrukcją obrazu współczesnych relacji społecznych, jak i przeciętnego uczestnika życia społecznego, który próbuje znaleźć sposób na aktywne i rozwojowe „bycie w świecie” (*Dasein*)¹. Zarówno na gruncie metodologicznym, jak i w praktyce życia społecznego istotne wydaje się poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: Czy związek może być wyrazem indywidualnego i diadycznego potencjału kreacyjnego zarówno wobec wyzwań pojawiających się w relacji, jak również w odpowiedzi na fluktuacyjną rzeczywistość ponowoczesną? Jakie cechy powinien mieć związek, który mógłby stać się odpowiedzią i rozwiązaniem zaprezentowanych powyżej dylematów? Na ile istotne jest, jakimi cechami osobowymi dysponują partnerzy relacji?

Celem niniejszego artykułu jest próba znalezienia takiego układu relacji i cech partnerów, które mogą decydować o tym, że związek intymny będzie adekwatną odpowiedzią na wyzwania współczesnego świata. Rozważania mają charakter koncepcyjny i stanowią podbudowę do planowanych badań empirycznych. W pierwszej kolejności podjęte zostaną rozważania nad cechami (w tym również kompetencjami) indywidualnymi partnerów, by w dalszej części zaprezentować opis struktury nieformalnej i formalnej związku w świetle aktualnych badań nad ich jakością i trwałością. Na koniec podjęto próbę wskazania elementów nowego – kreatywnego wzorca relacji intymnych w kontekście zmieniających się wzorców socjalizacyjnych.

---

¹ Bycie-w-świecie (czyli *Dasein*) jest podstawowym pojęciem psychologii egzystencjalnej i oznacza całość egzystencji ludzkiej. Por.: C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, Warszawa 1994, s. 291-322.

Twórcza jednostka jako autor projektu życia (cechy partnerów)

Projektowanie biograficzne, rozumiane jako proces składający się ze świadomych wyborów i decyzji na temat kształtu własnej drogi rozwojowej, jest immanentnie wpisane w bieg życia osób dorosłych. Świadomy swojego rozwoju podmiot snuje plany, działa wolicjonalnie i celowo, by owe plany urzeczywistnić.

W niniejszym opracowaniu założono, że związki intymne są bezpośrednią realizacją autorskich, autonomicznych projektów życia. Tworzenie intencjonalnego projektu życia (także w obszarze relacji intymnych) przybiera, jak wykażemy poniżej, formę nieustannego procesu przetwarzania, dokładania i odejmowania, bezustannego przekształcania formy. Zdolność tworzenia wiąże się z umiejętnością abstrahowania, oddzielania siebie jako podmiotu (*I*) od tego co moje i nie-moje (*self*).

Współczesna psychologia poświęca dużo miejsca rozważaniom i badaniom nad motywami podejmowania przez ludzi określonych decyzji dotyczących swojego rozwoju. Na uwagę zasługuje koncepcja „człowieka autorskiego” Kazimierza Obuchowskiego², rozwijana na gruncie badawczym przede wszystkim przez Aleksandrę Błachnio³. Konstrukt „osobowości autorskiej” obejmuje trzy główne kategorie właściwości: podmiotowość, bycie osobą oraz ustosunkowanie się człowieka do siebie i świata go otaczającego⁴. Każda z wyróżnionych kategorii uzyskuje swoją szczegółową charakterystykę.

Z punktu widzenia niniejszych rozważań najbardziej interesująca wydaje się jednak kategoria podmiotowości. Człowiek staje się podmiotem, niezależnym bytem w momencie, kiedy zaczyna posługiwać się myśleniem abstrakcyjnym, kiedy doświadcza potrzeby dystansu psychicznego i potrzeby sensu życia, kiedy jest w stanie świadomie oddzielać „ja” podmiotowe od przedmiotowego⁵. Wiedza wynikająca z psychologii rozwoju człowieka nie pozostawia przy tym złudzeń, iż myślenie abstrakcyjne jest osiągnięciem rozwojowym późnego dzieciństwa, a biegłość w posługiwaniu się, zaproponowanymi przez Obuchowskiego mechanizmami, zdobywamy (o ile w ogóle) dopiero w dorosłości – związana jest ona bowiem ze strukturami post-

² K. Obuchowski, *Człowiek intencjonalny*, Warszawa 1993.

³ A. Błachnio, *Autor siebie w trzeciej fali cywilizacyjnej*, Bydgoszcz 2006.

⁴ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*, Bydgoszcz 2000.

⁵ K. Obuchowski, *Przez galaktykę potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Poznań 1995, s. 326-327.

formalnymi i rozwojem myślenia twórczego⁶. Obuchowski wymienia następujące warunki podmiotowości: dysponowanie wiedzą o sobie, wytyczanie na jej podstawie zadań, dobieranie do nich metod, czynienie doboru inteligentnie; poza tym niezbędne są: intencjonalna autonomia „do”, twórcza interpretacja pragnień, generowanie osobistego modelu świata i projektowanie siebie⁷.

W literaturze przedmiotu odnajdujemy ponadto liczne analizy cech jednostek mogących przyczynić się do twórczego, niezależnego, podmiotowego życia.

Zbigniew Pietrasiński uważa, że do sprawnego kierowania rozwojem po okresie dorastania, a więc we wczesnej, średniej i późnej dorosłości niezbędna jest tzw. kompetencja biograficzna, przez którą rozumie umiejętność współtworzenia przez jednostkę własnego życia i rozwoju oraz wspomaganie rozwoju innych w sposób coraz bardziej systemowy⁸. Z kolei Niemczyński wyjaśniając złożony proces poznawczego zbierania informacji oraz organizowania na ich podstawie wiedzy człowieka o samym sobie i otaczającym go świecie, proponuje koncepcję rozwoju perspektywy biograficznej⁹.

Według Z. Pietrasińskiego, podstawowymi składnikami kompetencji biograficznej są: wiedza autokreacyjna wspomagająca rozwój i kierowanie życiem (wiedza społeczna, w formie wiedzy zarówno naukowej, jak i potocznej, przechodząca z rodziców na dzieci itp. oraz indywidualna, w postaci spostrzeżeń i uogólnień czynionych przez każdego na podstawie własnych doświadczeń) i myślenie biograficzne, podporządkowane problematyce kierowania życiem i rozwojem¹⁰.

Wiedza autokreacyjna połączona z myśleniem biograficznym (perspektywą biograficzną) realizuje się w procesie autokreacji. Z. Pietrasiński mówi o dwóch rodzajach autokreacji: intencjonalnej i spontanicznej. Autokreacja intencjonalna zakłada stawianie sobie rozwoju osobistego jako celu i można przyjąć, iż jest planowana przez jednostkę (autokreacja jako mechanizm personalizacji¹¹). Z kolei autokreacja spontaniczna może odnosić się do działań niezamierzonych, ma miejsce niejako „przy okazji” innej, planowanej aktywności. W świetle podjętej w niniejszym opracowaniu tematyki, istotne

⁶ B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 3, Warszawa 2002.

⁷ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*; por. A. Błachnio, *Autor siebie*, s. 23-24.

⁸ Por. Z. Pietrasiński, *Rozwój człowieka dorosłego*, Warszawa 1990, s. 136-144.

⁹ Niemczyński i in., 1985, cyt. za: M. Olejnik, *Średnia dorosłość. Wiek średni*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, s. 254-255.

¹⁰ Z. Pietrasiński *Rozwój człowieka dorosłego*, s. 144.

¹¹ K. Kuryś-Szyncel, *Personalizacja jako wyzwanie rozwojowe dorosłości – wokół problemu autokreacyjnych możliwości podmiotu*, *Studia Edukacyjne*, 2013, 29, s. 255-271.

jest, jak uważa m.in. Lucyna Bakiera¹², że autokreacja będąca efektem podejmowania ról małżeńskich i rodzicielskich ma charakter intencjonalny: ludzie wchodząc w sposób zaangażowany w związki intymne, biorą w pełni odpowiedzialność za własny rozwój i stają się przez to kreatorami zmian w swoim życiu.

Współczesna kultura oraz społeczne wymagania i oczekiwania stawiają jednostkę dążącą do podmiotowości, a tym samym do autotworzenia własnego rozwoju w sytuacji nieustannej konfrontacji z okolicznościami życia i samym sobą. W szybko zmieniającym się świecie, podporządkowanym technologiom i globalizacji, zmieniać musi się także człowiek. Wielu badaczy stawia pytanie: w jakim kierunku mają przebiegać te zmiany?

W antropologicznej koncepcji ustalania orientacji kulturowych Florance Kluckholm oparła się na pięciu podstawowych ludzkich problemach, z których jeden dotyczy typu osobowości, jaki jest najbardziej ceniony społecznie. Autorka doszła do wniosku, że istnieje związek między czasową orientacją kultury a określonymi preferencjami jeśli chodzi o typ osobowości. Ukazała, że w kulturze nastawionej na przyszłość pożądany powinien być typ indywidualisty, który cechuje nonkonformizm i twórczość¹³.

Badania nad osobowością autorską pokazują jednak, że młodzi ludzie niechętnie decydują się wziąć odpowiedzialność za swoją drogę życiową, wolą w swoim bezwolny sposób poddawać się „płynącej rzeczywistości” i reagować na okoliczności życia *ad hoc*, bez planowania i stawiania sobie celów życiowych. Płynność osobowości, a nie jej autorski, autokreacyjny wymiar okazuje się najbardziej atrakcyjnym rozwiązaniem dla współczesnych młodych ludzi. Zdaniem Wojciecha Ożarowskiego, są jednostki, które zostają autorami siebie, ale coraz więcej ludzi przechodzi na pozycję człowieka płynnego, bo nie chcą być outsiderami. Wybierając drogę konsumpcjonizmu, nihilizmu, czy hedonizmu, uprzedmiotawiają się¹⁴.

Autorski projekt życia, rozumiany przede wszystkim jako dynamiczna opowieść o sobie samym, staje się zatem wyzwaniem. Anthony Giddens tak pisze:

Narracja tożsamościowa w ramach refleksyjnego projektu tożsamości jest z natury rzeczy krucha. Rezygnacja z konkretnej tożsamości może dostarczać konkretnych korzyści psychicznych, ale jest też z pewnością ciężarem. Jednostka jest zmuszona sama

¹² L. Bakiera, *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Warszawa 2013.

¹³ Olszewska-Dyoniziak, 1991, za: W. Ożarowski, *Ustalenie przydatności Popperowskiej zasady falsyfikacji do oceny koncepcji osobowości autorskiej*, *Horyzonty Psychologii*, 2011, I, 1, s. 111.

¹⁴ Tamże, s. 101-126.

tworzyć i przebudowywać swoją tożsamość ze względu na zmienne doświadczenia życia codziennego i skłonność nowoczesnych instytucji do fragmentacji tożsamości jednostki¹⁵.

W kontekście niniejszych rozważań powstaje zatem pytanie: czy takie również powinny być związki intymne: nonkonformistyczne i twórcze? Czy taki zestaw cech gwarantuje współczesnemu człowiekowi i stworzonym przez niego związkom optymalną adaptację do płynnej i zmiennej profuturystycznej kultury? Czy idea czystych związków głoszona przez A. Giddensa znajduje swoją realizację w autentycznych, osobistych narracjach, czy stanowi ona klucz do rozwiązania dylematu autonomii wobec płynności i konformizmu?

Czysta relacja jest podstawowym środowiskiem, w którym jest budowany refleksyjny projekt własnej tożsamości, bo wymaga i przyczynia się do systematycznego i ciągłego samorozumienia, będącego warunkiem utrzymania trwałej więzi z drugą osobą (...) Ale czyste relacje oraz więź intymna, z którą są splecione, stanowią ogromny ciężar dla integralności tożsamości. Jako że relacja jest wyłączona z zewnętrznych uwarunkowań, jej jedynym oparciem moralnym jest „autentyczność”. Osoba autentyczna to taka, która zna siebie samą i, dyskursywnie lub przez swoje zachowania, potrafi przekazać tę wiedzę drugiej osobie. Bycie w autentycznym związku z drugą osobą może dawać ogromne oparcie moralne, znów ze względu na jego potencjalne powiązanie z podstawowym zaufaniem¹⁶.

Należy zatem wyraźnie podkreślić, iż podejmując próbę zrekonstruowania i odszukania tych cech jednostek, które są pomocne (niezbędne) w budowaniu intymnego związku w takim kształcie, by stał się on odpowiedzią na wyzwania postnowoczesnej rzeczywistości, prymarną rolę przypiszemy kategoriom podmiotowości i autokreacji (w tym przede wszystkim wiedzy o sobie samym). Rozpoznanie (zdiagnozowanie) jednostkowego potencjału w zakresie wymienionych kategorii powinno okazać się pomocne w wyłonieniu sylwetki człowieka-kreatora, który podejmuje wyzwanie budowania „kreatywnego” związku intymnego.

Związki intymne w ponowoczesnej rzeczywistości (cechy struktury formalnej i nieformalnej związku)

Związek intymny rozumiany jest w niniejszym opracowaniu jako swoisty projekt życia, poprzez który ludzie podejmują zmaganie z ponowocze-

---

¹⁵ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość "Ja" i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001, s. 254.

¹⁶ Tamże, s. 255-256.

sną rzeczywistością społeczną. Płynna rzeczywistość niesie ze sobą różnorodne scenariusze ról (społecznych i rodzinnych) i w związku z tym istnieje wiele możliwych wzorców tworzenia związków. Jednym z nich jest, naszym zdaniem, „kreatywny związek intymny” umożliwiający partnerom nie tylko przetrwanie w zmieniających się warunkach, ale także twórczy rozwój. Kreatywny związek jest zatem takim układem relacji między partnerami (świadomymi swej podmiotowości), którzy podejmują decyzję o byciu razem, nie tylko po to, by zaspokajać wzajemnie swoje potrzeby, ale także (a może przede wszystkim) by potęgować osobisty potencjał kreatywny i w sposób bardziej twórczy konfrontować się z okolicznościami życia oraz podejmować wyzwania wynikające zarówno z zadań rozwojowych, jak i życiowych.

Analiza wchodzenia współczesnych ludzi w relacje intymne jest istotna w obliczu zmian społeczno-kulturowych, którym towarzyszą (re)konstrukcje form tworzonych związków oraz różnorodność i niejednoznaczność oczekiwań jednostek wobec partnera i tworzonej relacji. Ponowoczesne społeczeństwo oczekuje od jednostki gotowości do podejmowania zróżnicowanych aktywności, mobilności na poziomie fizycznym (gotowość do zmiany miejsca zamieszkania w celu znalezienia bardziej atrakcyjnego zajęcia), jak i mentalnym (gotowość do rekonstruowania własnej tożsamości i tożsamości tworzonych przez siebie relacji w odpowiedzi na wyzwania społeczno-kulturowe).

Związek intymny między dwojgiem ludzi może być rozpatrywany jako swoisty układ relacji i z tego względu zasadne jest stosowanie dla jego opisu założeń wynikających z myślenia systemowego. Jedną z konstytutywnych cech systemów jest ich zdolność do autoprojezy¹⁷, czyli zmiany struktury w sytuacji zmian zachodzących w środowisku. Zazwyczaj autoprojeza umożliwia osiągnięcie wyższego stopnia złożoności, zwiększając tym samym szanse na przeżycie (doskonalsze życie). Związki jako samoorganizujące się systemy (zgodnie z zasadą całościowości, będące czymś więcej niż tylko sumą samoorganizujących się elementów) nieustannie dążą do osiągnięcia równowagi w zmieniającym się środowisku. Podmiotowość i zdolności autokreacyjne partnerów, opisane w poprzednim podrozdziale, jawią się tutaj jako warunek konieczny uruchomienia procesu autoprojezy związku.

Tymczasem w polskiej literaturze niezwykle rzadko podejmuje się analizy oparte na systemowym ujęciu rodziny. Nieobecność tego typu badań wynika w dużej mierze z trudności metodologicznych, badanie systemu wymaga bowiem badania wszystkich członków systemu oraz relacji pomiędzy nimi panujących. W polskich opracowaniach niewiele jest publikacji,

---

¹⁷ N. Luhmann, *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*, Kraków 2007.

w których autorzy podjęli się tego trudnego zadania¹⁸, a te które są, w większości dotyczą zmagania się systemu rodzinnego z określonym rodzajem trudności, wynikających ze zdarzeń o charakterze normatywnym i nienormatywnym.

Potrzeba empirycznego oglądu funkcjonowania ludzi w związkach intymnych jest tym bardziej uzasadniona, gdyż obserwujemy powstawanie nowych, alternatywnych form relacji intymnych. W literaturze przedmiotu podjęto próby zdefiniowania nowych typów relacji partnerskich i rodzinnych. Anna Kwak za alternatywne formy życia rodzinnego uznaje układy wzajemnych powiązań seksualnych i rodzinnych, które nie są usankcjonowane prawnie i/lub nie mają biologicznego rodzicielstwa, jak:

- związki nie oparte na prawnie zatwierdzonym małżeństwie, np. kohabitacja;

- związki oparte na formalnym małżeństwie, z tym że bez biologicznego rodzicielstwa, np. bezdzietne małżeństwa dobrowolnie rezygnujące z posiadania potomstwa, rodziny rekonstruowane, w których jedno z rodziców nie ma biologicznego związku z dzieckiem;

- związki poprzedzone wcześniejszym małżeństwem, które obecnie zawierają tylko kryterium biologicznego rodzicielstwa, np. rodziny niepełne;

- rodziny nigdy nie oparte na związku małżeńskim, lecz wyłącznie na biologicznym rodzicielstwie, np. niezamężne macierzyństwo.

Z kolei Krystyna Slany używa pojęcia alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego. Autorka poddaje analizie (poza kohabitacją) takie alternatywne formy życia w społeczeństwie, jak: samotność, monoparentalność, związki homoseksualne. Ponadto, jedną z alternatywnych form życia intymnego wyróżnianą przez A. Kwak jest małżeństwo świadomie rezygnujące z potomstwa. Zdaniem Anny Jarmołowskiej, bezdzietność zamierzona jest nowym zjawiskiem demograficznym, definiowanym jako świadomy, osobisty wybór partnerów, nazywany także bezdzietnym stylem życia. Autorka ta zaznacza, że podejmowanie takiej decyzji życiowej jest zazwyczaj negatywnie oceniane przez społeczeństwo. Pojawiają się także opracowania stawiające pytania w odniesieniu do stałej dobrowolnej bezdzietności: czy jest to dojrzały wybór czy raczej ucieczka od sztywnych ram socjalizacyj-

---

¹⁸ M. Braun-Galkowska, *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*, Lublin 1992; tejsze, *Poznanie systemu rodzinnego*, Lublin 2007; M. Radochoński, *Choroba a rodzina. Adaptacja systemu rodzinnego do sytuacji stresowej wywołanej chorobą somatyczną*, Rzeszów 1987; A. Margasiński, *Analiza psychologiczna systemów rodzinnych z chorobą alkoholową*, Częstochowa 1996; K. Kuryś, *System rodzinny wobec zmian rozwojowych*, Poznań 2011.

nych¹⁹. Ponadto, wielu ludzi praktykuje kohabitację typu Living Apart Together (LAT), a więc – oddzielne mieszkanie mimo tworzenia związku (nawet stałego). Za pomocą tego terminu określane są związki par, które prowadzą oddzielne gospodarstwo domowe i nie mieszkają wspólnie, mimo że traktują siebie jako parę i tak też są traktowani przez otoczenie. Pary te planują zwykle wspólną przyszłość, wspólnie spędzają wakacje, okresowo mieszkają razem, lecz nie decydują się na zamieszkanie z partnerem na stałe²⁰.

Poza heteroseksualną kohabitacją istotnym sposobem na funkcjonowanie w relacjach intymnych jest tworzenie związku jednopłciowego. W wielu krajach (np. Holandii, Belgii, Hiszpanii, Norwegii, Szwecji, Portugalii, Argentynie, Danii) związki jednopłciowe doczekały się możliwości legalizacji i nadania im praw podobnych do małżeństw. Pomimo istniejących stereotypów, mówiących o tym, że związki homoseksualne są mniej szczęśliwe niż związki dwupłciowe, nie ma dostatecznych dowodów naukowych potwierdzających tę tezę²¹. Ponadto, wiele zagranicznych badań poświęcono porównaniu szczęścia, miłości i oczekiwań wobec partnera w związkach hetero- i homoseksualnych, z których wynikało, że forma tworzonej relacji i orientacja seksualna partnerów nie determinuje jej jakości²². Z prowadzonych badań wynika jednak, że bardziej trwałe są związki zalegalizowane niż nieformalne. L.A. Peplau, R.C. Veniegas i S. Miller Campbell wyróżniły kilka czynników przyczyniających się do większej stabilności zalegalizowanych relacji intymnych, jak np.: miłość i satysfakcja ze związku, przeszkody na drodze do zerwania relacji (np. zależność finansowa jednego z partnerów od drugiego) oraz spostrzegana dostępność alternatyw dla obecnie tworzonego związku. Zdaniem autorek, tylko drugi czynnik różnicuje związki formalne i nieformalne²³.

Jak wynika z przytoczonych powyżej danych, dotychczasowe badania związków koncentrowały się na poszukiwaniu znaczenia formalnej struktury relacji dla jakości i trwałości związków – porównywano związki małżeń-

---

¹⁹ M. Doroba, *Bezdzielnosc z wyboru. Kontestacja roli i ucieczka z socjalizacyjnego getta versus dojrzały wybór*, [w:] *(Mikro)światy ludzi dorosłych*, red. N. Pryszmont-Ciesielska, Wrocław 2001, s. 29-46.

²⁰ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002.

²¹ B. Jankowiak, *Nieformalne związki jedno i dwupłciowe jako alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego. Analiza jakości i stabilności relacji*, *Studia Edukacyjne*, 2013, 26, s. 155-170.

²² L.A. Peplau, R.C. Veniegas, S. Miller Campbell, *Gay and lesbian relationships*, [w:] *Sexualities. Identities, behaviors, and society*, red. M.S., Kimmel, R.F. Plante, New York 2004; Blumstein, Schwartz, 1983, za: tamże.

²³ Tamże.

skie, kohabitacyjne jedno- i dwupłciowe²⁴. Analiza wyników badań B. Jankowiak²⁵ odnośnie jakości i trwałości związków partnerskich nauczycieli wykazała brak różnic w zakresie jakości i trwałości tworzonych przez nich związków małżeńskich i kohabitacyjnych. Z badań tych wynika również, że sam wybór kohabitacji jako sposobu na życie razem partnerów nie determinuje poziomu jakości i trwałości tworzonego związku.

Przytoczone wyniki badań wskazują na to, że sama formalna struktura tworzonego związku (forma związku, jak np. jego legalizacja) nie decyduje o jego jakości i trwałości.

Przypuszczamy, iż w odniesieniu do cech związku istotne będą zarówno elementy struktury formalnej, jak i nieformalnej związku, a ich specyficzna konfiguracja (wzorzec) pozwoli partnerom odpowiadać na pojawiające się wyzwania (normatywne i nienormatywne), przy jednoczesnym utrzymaniu trwałości diady. Elementy struktury formalnej związku (jak np. legalizacja, staż, orientacja seksualna) dają się z łatwością wyłonić i opisać, zaś elementy struktury nieformalnej wymagają konceptualizacji i operacjonalizacji.

Jak już zostało powiedziane, w wyłonieniu istotnych cech struktury nieformalnej związku użyteczne okazują się założenia koncepcji systemowej. W związku z powyższym zdecydowałyśmy przyjąć, że konceptualizacji (a w dalszym etapie także operacjonalizacji i empirycznej weryfikacji) poddane zostaną takie kategorie, jak: poziom elastyczności systemu i poziom spójności systemu²⁶, typ granic (stan organizacji systemu), kompetencje komunikacyjne diady, sposoby realizacji lojalności wobec rodziny własnej, sposoby rozwiązywania rodzinnych zadań rozwojowych i życiowych oraz sposoby starania się o bycie atrakcyjnym dla partnera. Rodzaj wzorca relacji będzie zależny w dużej mierze od realizacji przez system każdej wyróżnio-

²⁴ Na przykład, w obcojęzycznej literaturze przedmiotu znajdujemy doniesienia z badań, których celem było sprawdzenie wpływu przedmałżeńskiej kohabitacji na jakość i trwałość późniejszych małżeństw. Uzyskane wyniki nie przynoszą jednoznacznych rozstrzygnięć. Z jednej strony wskazuje się na negatywny wpływ kohabitacji na stabilność późniejszego związku formalnego oraz na to, iż kohabitanci mają wiele cech, które nie sprzyjają jakości i trwałości tworzonych przez nich związków. Z drugiej zaś strony na przykład, Helen Bee uważa, że osoby rezygnujące z zamieszkania w związku nieformalnym prezentują bardziej tradycyjne poglądy niż kohabitujący, którzy nie wykazują silnych skłonności do wypełniania tradycyjnych ról płciowych, rzadziej uczestniczą w obrzędach religijnych i rzadziej zgadzają się z tym, że należy wytrwać w małżeństwie bez względu na to, jakie ono jest. To właśnie te cechy decydują o niższej jakości i trwałości tworzonych przez nich związków, a nie sama forma tworzonego związku.

²⁵ B. Jankowiak, *Aktywność seksualna nauczycieli a jakość i trwałość ich związków partnerskich*, Poznań 2010.

²⁶ Zgodnie z Modelem Kołowym D. Olsona; Olson i Gorall, 2006, za: A. Margasiński, *Teoria i wybrane modele systemów rodzinnych*, [w:] *Rodzina w ujęciu systemowym. Teoria i badania*, red. A. Margasiński, Warszawa 2015, s. 24.

nej kategorii. Zakładamy, że wzorzec kreatywny zapewni najbardziej optymalne (równocześnie nonkonformistyczne i rozwojowe) dostosowywanie się diady do wymagań ponowoczesnej rzeczywistości społecznej.

Poniżej zostaną krótko omówione wyróżnione kategorie.

Elastyczność systemu rodzinnego (*Family Flexibility*) rozumiana jest jako „jakość i stopień zachodzących w systemie zmian, dotyczących przywództwa, pełnionych ról i zasad wzajemnych relacji, dokonujących się w wyniku procesów negocjacyjnych pomiędzy członkami rodziny²⁷. System diady, który ma być kreatywny (w znaczeniu kreatywnego wzorca relacji) będzie charakteryzował się zrównoważoną elastycznością, co oznacza, że w sytuacji wymagającej wprowadzenia zmiany w systemie zostanie ona dokonana i będzie miała charakter rozwojowy zarówno dla samej relacji, jak i partnerów.

Spójność systemu rodzinnego (*Family Cohesion*) to poziom więzi łączących członków systemu przy jednoczesnej autonomii, jakiej doświadczają w relacji²⁸. Kreatywny związek będzie cechował się zrównoważonym poziomem spójności, co oznacza, że partnerzy czują się blisko ze sobą związani, a jednocześnie zachowują własną indywidualność i tożsamość.

Kolejną kategorią podlegającą opisowi w obszarze nieformalnej struktury związku jest **rodzaj granic**, jakimi charakteryzuje się system rodzinny oraz **typ wewnętrznej organizacji** nieformalnej struktury systemu. W niniejszym opracowaniu założono, że dla jak najbardziej pogłębionego opisu użyteczne będzie posługiwanie się, zaproponowanym przez K. Kuryś²⁹, podziałem na **rodzaje stanów organizacji systemów** rodzinnych. Sposób (rodzaj) zorganizowania systemu rodzinnego może przybierać jeden z trzech stanów: rozproszenie (*diffusion*), sztywność (*totality*) oraz tzw. swobodnie organizującą się całość (*wholeness*).

Tabela 1

Rodzaje stanów organizacji systemów rodzinnych

STANY ORGANIZACJI SYSTEMÓW RODZINNYCH	Zawartość treściowa	Zasady organizacji	Typ granic
ROZPROSZENIE (<i>DIFFUSION</i> , <i>CONFUSION</i>)	heterogeniczność, elementy niepodobne do siebie	chaos, brak elementu centralnego, brak hierarchii	przepuszczalne, niewidoczne

²⁷ Olson i Gorall, 2006, za: tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ K. Kuryś, *System rodzinny*.

STANY ORGANIZACJI SYSTEMÓW RODZINNYCH	Zawartość treściowa	Zasady organizacji	Typ granic
SWOBODNIE ORGANIZUJĄCA SIĘ CAŁOŚĆ (WHOLENESS)	heterogeniczność, elementy różne od siebie, ale posiadające wspólne atrybuty	uporządkowanie, występuje element centralny, swobodna hierarchia	półprzepuszczalne, widoczne
JEDNOLITA CAŁOŚĆ (TOTALITY)	homogeniczność, elementy identyczne, takie same	uporządkowanie, wyraźny, silny element centralny, sztywna hierarchia	nieprzepuszczalne, zamknięte, widoczne

Źródło: K. Kuryś, *System rodzinny wobec zmian rozwojowych*, Poznań 2011, s. 28.

Przyjęcie takiego podziału organizacji systemów rodzinnych wskazuje, że system typu *wholeness* – swobodnie organizująca się całość³⁰ nie będzie miał większych trudności z poradzeniem sobie z sytuacjami kryzysowymi, jest stabilny, a jednocześnie gotowy na zmianę.

Kolejnym elementem struktury nieformalnej związku są **kompetencje komunikacyjne diady**³¹. Przez kompetencje komunikacyjne rozumiemy „wykorzystywanie werbalnego i/lub niewerbalnego zachowania do osiągnięcia preferowanych celów w sposób, który jest stosowny do kontekstu”³². Kompetentna komunikacja winna spełniać trzy kryteria: klarowności, stosowności i skuteczności³³. W odniesieniu do analizy przestrzeni komunikacyjnej w systemie diady partnerskiej najistotniejszym kryterium wydaje się być skuteczność, która opisuje stopień, w jakim komunikacja doprowadza do osiągnięcia oczekiwanego rezultatu, czyli jest efektywna, co wyraża się przede wszystkim w konstruktywnym, zadowalającym obie strony, sposobie rozstrzygnięcia kwestii spornych. Efektywność z kolei gwarantowana jest poprzez szczerze ujawnianie emocji (otwartość), przekazywanie sobie nawza-

³⁰ K. Kuryś *System rodzinny*, s. 30.

³¹ Na temat kompetencji komunikacyjnej diady małżeńskiej piszę szerzej w tekście: K. Kuryś, *Kompetencja komunikacyjna diady małżeńskiej jako wartość i zasób w biografii systemu rodzinnego*, [w:] *Wartości w komunikacji różnych grup społecznych*, red. M. Baryluk, M. Wawrzak-Chodaczek, Toruń 2009, s. 67-77.

³² S.P. Morreale, B.H. Spitzberg, J.K. Barge, *Komunikacja między ludźmi*, Warszawa 2008, s. 87.

³³ Klarowność wyraża się w jasności i czytelności komunikatu. W praktyce odnosi się najczęściej do warstwy słownej (uwspólnionych znaczeń) oraz pewnych czytelnych w obrębie danego aktu komunikacyjnego zachowań. Stosowność zaś opiera się na adekwatności komunikatu wobec kontekstu i przejawia się w stosowaniu reguł oraz zasad wypracowanych przez system lub przyjętych jako norma kulturowa lub społeczna. Por. K. Kuryś, *Kompetencja komunikacyjna diady małżeńskiej*, s. 70-72.

jem ważnych dla związku osobistych treści (zaufanie), autentyczne współodczuwanie i dzielenie stanów emocjonalnych partnera (szczerłość i empatia). Komunikacja jest ważnym zasobem systemu, a także swoistym warunkiem zaistnienia zmian w systemie w odpowiedzi na sytuację kryzysową (nagłą i niespodziewaną, jak i rozwojową, przewidywalną i normatywną). Sprawna komunikacja między partnerami umożliwia efektywne poruszanie się pomiędzy pozostałymi wymiarami systemu (m.in. elastycznością i spójnością).

Kolejna kategoria to **sposoby realizacji lojalności rodzinnej**. Lojalność generacyjna, rozumiana jako: „zinternalizowane oczekiwanie i zobowiązanie, powstałe wobec rodziny generacyjnej, a zachowujące swoją moc wobec rodziny prokreacyjnej”³⁴ sprawia, iż młodzi dorośli stający przed zadaniem rozwojowym zbudowania własnego niezależnego systemu rodzinnego (i ewentualnego posiadania potomstwa)³⁵ mogą doświadczać wielu trudności na drodze do systemowej autonomii³⁶. Konieczne dla rozwoju diady jest zatem równoważenie lojalnościowych zobowiązań w kierunku orientacji na własny związek.

Kolejny analizowany obszar to **twórcze rozwiązywanie zadań rozwojowych i życiowych**. Obowiązująca współcześnie na gruncie psychologii rozwojowej orientacja badawcza *life-span psychology*³⁷ jednoznacznie uważa, iż człowiek rozwija się pokonując kolejne normatywne rozwojowe kryzysy³⁸ i rozwiązując zadania rozwojowe³⁹. Ponadto, jest w dużej mierze za swój rozwój odpowiedzialny, jest jego podmiotem⁴⁰, może zatem stawiać sam przed sobą wyzwania i cele życiowe, których wypełnienie nie będzie podlegało społecznej, lecz indywidualnej, subiektywnej ocenie. Ponieważ wiele zdarzeń życiowych wynika z tworzonej relacji z partnerem (np. urodzenie dziecka) lub na tę relację rzutuje (np. choroba jednego z partnerów), wzajemne interakcje wpływają na sposób rozwiązywania zadań rozwojowych i życiowych, a tworzony związek może być z jednej strony ważnym zasobem w procesie radzenia sobie z wyzwaniami, zaś z drugiej strony utrudniać lub ograniczać ich realizację. Uważamy, iż kreatywny wzorzec relacji

---

³⁴ I. Kołbik, *Lojalność rodzinna*, [w:] *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, red. B. de Barbaro, Kraków 1999, s. 84.

³⁵ R.J. Havighurst, *Developmental Tasks and Education*, New York 1981.

³⁶ K. Kuryś, *System rodzinny*.

³⁷ A. Brzezińska, *Spółeczna psychologia rozwoju*, Warszawa 2000; B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*.

³⁸ E.H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 1997.

³⁹ R.J. Havighurst *Developmental Tasks*.

⁴⁰ A. Niemczyński, *Modele indywidualnego rozwoju człowieka*, Kraków 1980; R.M. Lerner, M.B. Kaufman, *The concept of development in contextualism*, *Developmental Review*, 1985, 5, s. 309-333; Z. Pietrański, *Rozwój człowieka dorosłego*.

będzie opierać się na twórczych i nonkonformistycznych zadaniach jednostkowych realizowanych zarówno przez partnerów, jak i zadaniach rodzinnych (systemowych) realizowanych przez diadę.

Ostatnim obszarem nieformalnej struktury związku są sposoby **starania się o bycie atrakcyjnym dla partnera**, które dają swój wyraz zarówno w poziomie satysfakcji ze związku w obszarze jego namiętności⁴¹ oraz fascynacji poznawczej partnerem. Atrakcyjność wzajemna będzie wyrażała się w poczuciu satysfakcji z tworzenia związku. Zakładamy, że pary czujące zadowolenie z bycia (ze sobą) w związku będą miały większą gotowość do podejmowania nowych wyzwań i twórczej adaptacji do zmieniających się oczekiwań społecznych.

Związek intymny jako odpowiedź na ponowoczesne wyzwania - poszukiwanie nowego wzorca relacji

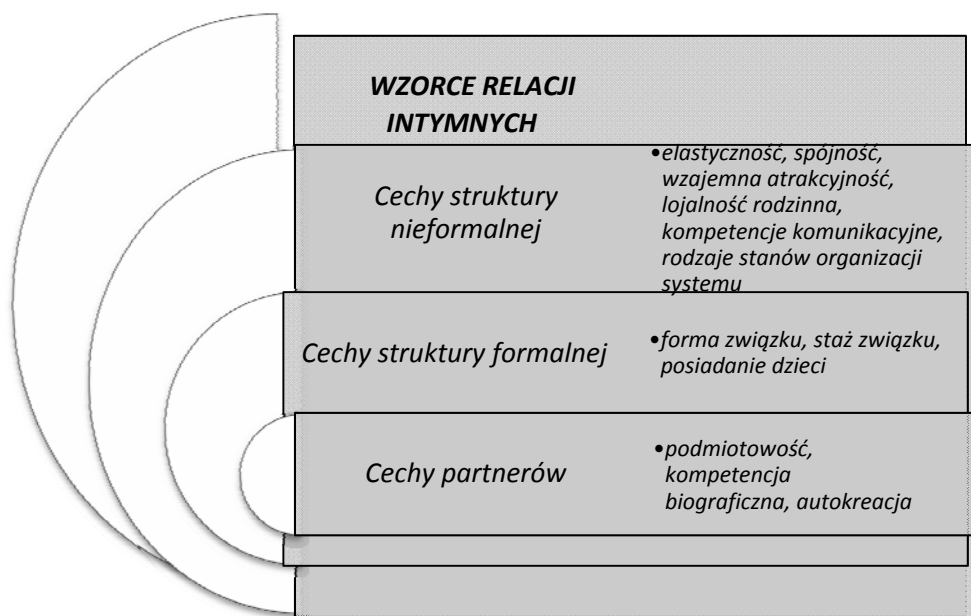
Jak już zostało powiedziane, zakładamy, że nie sama struktura formalna związku (forma związku), lecz głównie elementy struktury nieformalnej (treść związku) będą decydować o jego funkcjonalności. Badawcze eksploracje winny zatem skoncentrować się na poszukiwaniu i rekonstruowaniu specyficznych konfiguracji (wzorców) cech partnerów i cech związku. Płynna rzeczywistość społeczno-kulturowa wymaga nowego wzorca socjalizacji i wychowania (dotychczasowe wzorce dawno stały się nieaktualne, nieatrakcyjne i nieadaptacyjne). Potrzebna jest empiryczna eksploracja obecnych sposobów konstruowania osobistych projektów życia. Prawdopodobnie bycie w kreatywnym związku intymnym jest najbardziej służącym rozwojowi rozwiązaniem biograficznym.

Podsumowując, na wzorzec relacji intymnych będą składać się następujące obszary: cechy partnerów oraz cechy tworzonego związku, a w ich obrębie struktura formalna i nieformalna związku. Wyłonione obszary prezentuje rycina 1.

Pogłębiona analiza wzorców relacji intymnych może dostarczyć nam wiedzy na temat zmian, jakie bez wątpienia zachodzą w modelu socjalizacji (szczególnie w odniesieniu do ról rodzinnych i partnerskich). Zbadanie sposobów tworzenia i funkcjonowania w relacjach umożliwi udzielenie odpowiedzi na pytanie: Jak projektować własną biografię w ponowoczesnym świecie?

---

⁴¹ Por. B. Wojciszke, *Psychologia miłości. Intymność – Namiętność – Zaangażowanie*, Gdańsk 2004.

Ryc. 1. Wzorce relacji intymnych

(źródło: opracowanie własne)

Autentyczny, kreatywny związek dwojga ludzi (prawdopodobnie bez względu na jego strukturę formalną) może być szansą na zbudowanie autorskiego projektu życia, który pozwoli jednostkom na adaptację do zmieniającej się rzeczywistości. Zbadanie funkcjonowania zgodnie z takim projektem daje możliwość wskazania nowego modelu (scenariusza) wychowania i socjalizacji w społeczeństwie ponowoczesnym. Eksploracje naukowe dotyczące jakości tworzonych współcześnie relacji intymnych i ich znaczenia dla możliwości adaptacyjnych, zarówno jednostek jak i systemów rodzinnych, mogą przyczynić się do rewitalizacji dotychczasowej wiedzy na temat wzorców socjalizacyjnych oraz metod i form wychowania (uwzględniających rozwijanie umiejętności funkcjonowania w związkach intymnych), a uzyskane wyniki mogłyby pozwolić na wskazanie dalszych kierunków koniecznych poszukiwań badawczych w obszarze badań pedagogicznych.

BIBLIOGRAFIA

Bakiera L., *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013.

- Bee H., *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004.
- Błachnio A., *Autor siebie w trzeciej fali cywilizacyjnej*, Wydawnictwo UKW, Bydgoszcz 2006.
- Braun-Galkowska M., *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1992.
- Braun-Galkowska M., *Poznawanie systemu rodzinnego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
- Brzezińska A., *Spoleczna psychologia rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
- Doroba M., *Bezdzietność z wyboru. Kontestacja roli i ucieczka z socjalizacyjnego getta versus dojrzały wybór*, [w:] *(Mikro)światy ludzi dorosłych*, red. N. Pryszynt-Ciesielska, Wydawnictwo Libron, Wrocław 2001.
- Erikson E.H., *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1997.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość "Ja" i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Hall C.S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, PWN, Warszawa 1994.
- Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Havighurst R.J., *Developmental Tasks and Education*, Academic Press, New York 1981.
- Jankowiak B., *Aktywność seksualna nauczycieli a jakość i trwałość ich związków partnerskich*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2010.
- Jankowiak B., *Nieformalne związki jedno i dwupłciowe jako alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego. Analiza jakości i stabilności relacji*, *Studia Edukacyjne*, 2013, 26.
- Kołbik I., *Lojalność rodzinna*, [w:] *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny*, red. B. de Barbaro, Wydawnictwo UJ, Kraków 1999.
- Kuryś K., *Kompetencja komunikacyjna diady małżeńskiej jako wartość i zasób w biografii systemu rodzinnego*, [w:] *Wartości w komunikacji różnych grup społecznych*, red. M. Baryluk, M. Wawrzak-Chodaczek, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Kuryś K., *System rodzinny wobec zmian rozwojowych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2011.
- Kuryś-Szyncel K., *Personalizacja jako wyzwanie rozwojowe dorosłości – wokół problemu autokreacyjnych możliwości podmiotu*, *Studia Edukacyjne*, 2013, 29.
- Lerner R.M., Kaufman M.B., *The concept of development in contextualism*, *Developmental Review*, 1985, 5.
- Luhmann N., *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2007.
- Margasiński A., *Analiza psychologiczna systemów rodzinnych z chorobą alkoholową*, Wydawnictwo WSP, Częstochowa 1996.
- Margasiński A., *Teoria i wybrane modele systemów rodzinnych*, [w:] *Rodzina w ujęciu systemowym. Teoria i badania*, red. A. Margasiński, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2015.
- Morreale S.P., Spitzberg B.H., Barge J.K., *Komunikacja między ludźmi*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Niemczyński A., *Modele indywidualnego rozwoju człowieka*, Wydawnictwo UJ, Kraków 1980.
- Obuchowski K., *Człowiek intencjonalny*, PWN, Warszawa 1993.

- Obuchowski K., *Przez galaktykę potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1995.
- Obuchowski K., *Od przedmiotu do podmiotu*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2000.
- Olejnik M., *Średnia dorosłość. Wiek średni*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Ożarowski W., *Ustalenie przydatności Popperowskiej zasady falsyfikacji do oceny koncepcji osobowości autorskiej*, *Horyzonty Psychologii*, 2011, I, 1.
- Peplau L.A., Veniegas R.C., Miller Campbell S., *Gay and lesbian relationships*, [w:] *Sexualities. Identities, behaviors, and society*, red. M.S. Kimmel, R.F. Plante, Oxford University Press, New York 2004.
- Pietrasiański Z., *Rozwój człowieka dorosłego*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990.
- Radochoński M., *Choroba a rodzina. Adaptacja systemu rodzinnego do sytuacji stresowej wywołanej chorobą somatyczną*, Wydawnictwo WSP, Rzeszów 1987.
- Wojciszke B., *Psychologia miłości. Intymność – Namiętność – Zaangażowanie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.